
PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY POSOUZENÍ ZDRAVOTNÍ ZPŮSOBILOSTI

Mgr. František Šmehlík, Mgr. Tomáš Šobáň

Psychologické vlivy posouzení zdravotní způsobilosti na stav pacienta

Posuzování zdravotní způsobilosti k řízení motorových vozidel (dále jen „způsobilost“) mívá na pacienty v seniorním věku výrazný psychologický vliv a dopad z hlediska jejich subjektivního vnímání osobní autonomie. V souvislosti s involucí zejména ve fyzické rovině je pro ně klíčové zachování právě psychické dimenze autonomie a maximální snaha po oddálení naprosté závislosti, ve které se vlastní autonomie redukuje na zachování pocitu bezpečí a lidské důstojnosti. Často tak fyzický proces stárnutí kompenzují sociální aktivitou. Pro tu je mobilita klíčová a z toho důvodu její omezení často vnímají velmi negativně, vyvolává v nich nepříjemné pocity a nechtějí se jí vzdát.

Pacient se při nevydání či omezení posudku může cítit být diskriminován dehonestován („To jsem na odpis?“), obviňován („To jsem pro ostatní nebezpečný?“) apod. Také se může cítit být omezen ve svých právech kompetencích a zvyklostech („Kdo teď pojede nakoupit“, „Kdo přiveze vnoučata?“), nebo sociálně vyloučený („Co si o mě pomyslí sousedi a okolí?“) nebo mít obavu z dalších potenciálních ztrát („Teď mi vezmou řidičák. Co bude následovat?“)

Na tyto možné vyvolané psychické pochody může reagovat:

1. agresí („To jsem od vás nečekal!“, „Na to nemáte právo!“)
2. obviňováním lékaře či „systému“ („Co je komu do mého zdraví!“, „Máte mě léčit a ne omezovat!“)
3. sebeobviňováním („Teď už jsem úplně na odpis, k ničemu!“, „Že já jsem vůbec k tomu psychologovi chodil...“)
4. popíráním („Vždyť vidíte, že jsem úplně v pořádku. Přijel jsem přece autem a nic se nestalo!“, „To hlavně ti mladí řidiči jsou nebezpeční, ne my zkušení!“)
5. depresí („No tak to už je úplný konec. Vykašlu se na to všechno!“)

Jak tyhle pocity zmírňovat a řešit?

Cílem je najít východisko v alespoň relativní autonomii. To lze v obecné rovině nabídkou hledání možností kontroly ztrát vzniklých omezením prostřednictvím větší angažovanosti v rámci akceptace daného stavu s odstupem, hledáním možností kompenzací omezení, optimalizace nově nastávajících životních podmínek a změn v definicích významů jednotlivých omezení a hledání jejich pozitivních stránek.

Vždy je dobré nechat dostatečný prostor emocím i nepříjemným, které, pokud budou potlačeny, mohou velmi efektivně bránit v přijetí nové situace a zapříčinit reakci ve smyslu obranných mechanismů popsanych výše. Teprve pak lze postoupit k informativní rovině a pomáhat pacientovi vyznat se v celé situaci, umět ji vyhodnotit z více úhlů pohledu, než jen z jeho a pomoci mu posílit vědomí alespoň relativní autonomie.

Lze postupovat v těchto následujících krocích:

1. Připustit a pojmenovat opravdovost emocí pacienta, nezpochybňovat je, nebagatelizovat.
-

-
2. Lépe než dávat nevyžádané rady či přebírat za pacientovo zvládání situace odpovědnost je vtáhnout pacienta do procesu konkrétního řešení situace či zmírnění následků („Jakým způsobem se dá řešit nákup nebo návštěva u lékaře?“)
 3. Pomoci pacientovi hledat, pojmenovat a využívat pozitivní kompetence a možnosti pro udržení kvality života a pozitivního sebehodnocení („Je většina věcí, které můžete dělat bez ohledu, zda máte ŘP.“, „Omezení můžete kompenzovat – senior taxi, hromadná doprava zdarma, necháte se vozit vnukem a budete tak více v kontaktu.“ a tak dále).
 4. Nabídnout pacientovi možnost rozhodovací autonomie prostřednictvím posílení pozitivního sebehodnocení vlastní odpovědnosti („Je pro mě důležitější bezpečí mé i druhých lidí, je důležitější než vlastní pohodlí.“)
 5. Nepřístupovat k úplnému odebrání řidičského průkazu, ale cíleně účelně a citlivě využívat omezení způsobilosti harmonizačními kódy.

Použití harmonizačních kódů může velmi pozitivně ovlivnit prožívání pacienta a jeho proces přijetí rozhodnutí o omezení ŘP.

Psychologické aspekty posouzení zdravotní způsobilosti na straně lékaře

Proces posuzování zdravotní způsobilosti může být psychicky náročný i pro lékaře. Lékař má s pacientem navázaný pozitivní profesionální lékařský vztah, pacientovi pomáhá, ten k němu má vybudovanou důvěru. A nyní stojí před situací, kdy se chystá pacienta omezovat, ze subjektivního vnímání pacienta mu dokonce škodit. Tyto faktory by neměly vést k neoprávněné benevolentnímu hodnocení zdravotního stavu. Zároveň je potřeba se vyhnout příliš přísnému posouzení (například z důvodu obav, „abych jako posuzující lékař neudělal chybu“). Lékař se vždy může opřít o odborné vyšetření specialisty („Je mi to sice líto, nicméně musím respektovat závěry a doporučení vyšetření specialisty“).

Rizika rozhovoru lékaře se seniorem při odebrání řidičského oprávnění

Emocionální stres pro seniora:

- **Důsledky pro psychiku:** Ztráta řidičského oprávnění může být vnímána jako ztráta autonomie a schopnosti samostatně se pohybovat. To může vést k pocitům méněcennosti, frustrace, ztráty sebedůvěry a deprese.
- **Ztráta společenského kontaktu:** Řízení často znamená možnost navštěvovat přátele, rodinu, účastnit se společenských aktivit a nákupů. Omezení těchto aktivit může vést k izolaci a osamělosti.

Negativní reakce seniora:

- **Odmítání:** Někteří senioři mohou odmítat lékařské doporučení a vyjadřovat hněv nebo neochotu akceptovat rozhodnutí. To může vést k napětí a konfliktům.
- **Hněv a frustrace:** Zpráva o odebrání řidičského oprávnění může vyvolat silné emocionální reakce, které mohou zahrnovat hněv, smutek nebo pocit nespravedlnosti.

Komunikace a porozumění:

- **Jazykové bariéry:** Starší lidé mohou mít potíže s porozuměním složité medicínské terminologii nebo mohou mít sluchové problémy, které ztěžují komunikaci.
 - **Kognitivní problémy:** Někteří senioři mohou trpět kognitivními poruchami, jako je demence, které mohou ztěžovat porozumění a zpracování informací.
-

Právní aspekty:

- **Odpovědnost lékaře:** Lékař je zodpovědný za správné vyhodnocení zdravotního stavu pacienta a musí postupovat v souladu s platnými právními předpisy. Špatné vyhodnocení může mít právní důsledky.
- **Práva seniora:** Seniori mají právo být informováni o svém zdravotním stavu a důvodech, proč je jejich řidičské oprávnění odebráno.

Zhoršení zdravotního stavu:

- **Fyzické reakce na stres:** Stres z odebrání řidičského oprávnění může mít fyzické důsledky, jako je zvýšení krevního tlaku, srdeční problémy nebo zhoršení jiných zdravotních potíží.
- **Zdravotní rizika spojená s omezenou mobilitou:** Omezená mobilita může vést k fyzické nečinnosti, což může zhoršit zdravotní stav a přispět k rozvoji dalších zdravotních problémů.

Doporučení pro lékaře při vedení rozhovoru

Empatie a citlivý přístup:

- **Aktivní naslouchání:** Lékař by měl aktivně naslouchat obavám a pocitům seniora, ukázat porozumění a poskytovat emocionální podporu.
- **Respekt a důstojnost:** Lékař by měl přistupovat k seniorovi s respektem a zachovávat jeho důstojnost po celou dobu rozhovoru.

Jasná a srozumitelná komunikace:

- **Použití jednoduchého jazyka:** Vysvětlit důvody pro odebrání řidičského oprávnění co nejjednoduššími slovy, aby bylo seniorovi jasné, proč k tomuto rozhodnutí došlo.
- **Vizualizace a písemné materiály:** Použití vizuálních pomůcek nebo poskytnutí písemných informací může pomoci seniorovi lépe pochopit situaci.

Podpora a nabídka alternativ:

- **Informace o alternativách:** Poskytnout informace o dostupných alternativních způsobech dopravy, jako jsou služby veřejné dopravy, komunitní přepravní služby nebo taxi služby.
- **Zapojení podpůrných služeb:** Navrhnout kontakty na sociální pracovníky, komunitní organizace nebo rodinné příslušníky, kteří mohou pomoci s mobilitou a každodenními potřebami.

Zapojení rodiny:

- **Rodinná podpora:** Doporučit seniorovi, aby měl během rozhovoru přítomného rodinného příslušníka nebo blízkého člověka, který může poskytnout emocionální podporu a pomoci při rozhodování.
- **Vysvětlení situace rodině:** Poskytnout rodině jasné informace o zdravotním stavu seniora a důvodech pro odebrání řidičského oprávnění, aby mohli lépe porozumět situaci a podporovat seniora.

Pravidelné hodnocení:

- **Nabídka kontrolních vyšetření:** Navrhnout pravidelné lékařské kontroly k posouzení zdravotního stavu seniora a případné zlepšení, které by mohlo vést k obnovení řidičského oprávnění.
- **Monitorování zdravotního stavu:** Lékař by měl sledovat zdravotní stav seniora a být připraven poskytnout další podporu a doporučení podle potřeby.

Vedení rozhovoru o odebrání řidičského oprávnění seniorovi vyžaduje od lékaře nejen odborné znalosti, ale také citlivý a empatický přístup. Je důležité zajistit, aby senior pochopil důvody rozhodnutí a měl k dispozici podporu a alternativy pro udržení své mobility a nezávislosti.
